

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ / REVIEWS AND SURVEYS**МАРИЯНА ВИТАНОВА, ВАНЯ МИЧЕВА, ЙОАННА КИРИЛОВА,
КАЛИНА МИЧЕВА-ПЕЙЧЕВА, НАДЕЖДА НИКОЛОВА.****ЕТНОЛИНГВИСТИЧЕН РЕЧНИК НА БЪЛГАРСКАТА НАРОДНА
МЕДИЦИНА**

СОФИЯ, АИ „ПРОФ. МАРИН ДРИНОВ“, 2021

Представен е *Етнолингвистичният речник на българската народна медицина*, в който максимално пълно са обхванати названията от цикъла *здраве – болест – здраве*. Включена е богата и разнообразна лексика от цялото българско диалектно землище, свързана с народната медицина, а така също е привлечен и езиков материал от средновековните български паметници. Изданието притежава висока научна и приложна стойност. Трудът е значителен принос както за българската, така и за общославянската етнолингвистика и лексикография.

Ключови думи: етнолингвистичен речник, българска народна медицина, диалекти, старобългарски паметници

**MARIYANA VITANOVA, VANYA MICHEVA, YOANNA KIRILOVA,
KALINA MICHEVA-PEYCHEVA, NADEZHDA NIKOLOVA.****AN ETHNOLINGUISTIC DICTIONARY OF BULGARIAN FOLK MEDICINE**

SOFIA, PROF. MARIN DRINOV PUBLISHING HOUSE

OF THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES, 2021

This review presents the *Ethnolinguistic Dictionary of Bulgarian Folk Medicine*, a lexicographic work which paints a comprehensive picture of the conceptual richness of the cycle *health – illness – health*. The Dictionary encompasses abundant lexis related to folk medicine collected from the entire Bulgarian language area, as well as language material from medieval manuscripts. It has great scientific and practical merits and is a significant contribution to Bulgarian and Slavic ethnolinguistics and lexicology.

Keywords: ethnolinguistic dictionaries, Bulgarian folk medicine, dialects, Old Bulgarian manuscripts

Рецензирият *Етнолингвистичен речник на българската народна медицина* (София, АИ „Проф. Марин Дринов“, 2021), съставен под научното ръководство на доц. д-р Марияна Витанова, е първото по рода си макси-

мално пълно лексикографско представяне от диахронен тип на названията от цикъла *здраве – болест – здраве*. В речника е обхваната богатата и разнообразна лексика от цялото българско диалектно землище, свързана с народната медицина, а така също е привлечен и езиков материал от средновековните български паметници, което несъмнено е едно от главните достойнства на изданието.

Трудът представлява продължение на поредицата от етнолингвистични речници, съставени и издадени от Секцията по етнолингвистика към Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките. В систематизиран лексикографски вид изданието запълва поредния фрагмент от народната култура на българите – народната медицина.

Материалът за речника е ексцерпиран от различни диалектни архивни единици и обнародвани източници (общо 132 източника) като: Архив за *Български диалектен речник* към Секцията за диалектология и лингвистична география в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, „Български етимологичен речник“, „Речник на българския език“ на Найдено Геров, „Идеографски речник на българския език“, „Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век“, речници на отделни български говори и диалектни региони, монографии, студии, статии по диалектология, етнология, палеославистика и др.

С цел да се проследи, доколкото е възможно, историческият развой на названията, свързани с народната медицина, е ексцерпиран материал от представителни средновековни български ръкописи: 1. най-стария запазен *Лекарственик от Псалтир на Димитър от X–XI в.*, намерен в манастира „Св. Екатерина“ в Синай, по изданието на Ив. Добрев и Т. Славова (1995); 2. две апокрифни молитви от същия *Псалтир на Димитър от X–XI в.*; 3. всички старобългарски класически произведения от Архива на Секцията за история на българския език; 4. *Старобългарски речник*; 5. *Старославянският словарь по рукописям X–XI веков (т. 1 и 2)*; 6. оригиналните произведения на Климент Охридски по изданието на Б. Ст. Ангелов и Хр. Кодов и на Козма Презвитер по изданието на Ю. Бегунов; 7. *Съчиненията на Йоан Екзарх* и отделни преведени текстове на Йоан Златоуст по изданието на Ив. Дуйчев (1954); 8. текст на житията на светици от *Бдинския сборник* (1360 г.) по изданието на белгийските учени J. Scharpe, F. Vyncke (1973); 9. оригиналните произведения на Патриарх Евтимий по изданието на Е. Калужняцки, на Григорий Цамблак по изданието на А. Давидов, Г. Данчев, Н. Дончева-Панайотова, П. Ковачева, Т. Генчева и на *Йоасаф Бдински* по изданието на Е. Калужняцки; 10. произведенията на Димитър Кантакузин от XV в.; 11. *Тихонравов дамаскин* по изданието на Е. И. Дьомина – *Тихонравовский дамаскин. Текст* (София, Издателство на БАН, 1971); 12. *Троянски дамаскин* по изданието на А. Иванова – *Троянски дамаскин. Български паметник от XVII в.* (София, Издателство на БАН, 1967); 13. *Ловешки дамаскин* по изданието на О. Младенова, Б. Велчева – *Ловешки дамаскин. Новобългарски паметник от XVII в.* (София, Национална библио-

тека „Св. св. Кирил и Методий“, 2013); 14. ръкописи с текстове, свързани с болестите и тяхното лечение, публикувани в различни описи (Б. Цонев. *Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София Т. I*. София, Държавна печатница, 1910; Кл. Иванова. *Български, сръбски и молдо-влахийски ръкописи в сбирката на М. Погодин*. София, 1981; *Опис на славянските кирилски печатни книги от XIX в.* София, 2013 и др); 15. материали от апокрифни молитви в ръкописи от X до XVII в. (*Зайковски требник от XIV в.* по изданието на М. Цибранска-Костова, Е. Мирчева. София, 2012; *Стара българска литература. Примери, преводи и библиография*. Б. Ангелов, М. Генев, 1922; *Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека*. Б. Цонев, 1923; Н. Овчаров. *Няколко слабо известни апокрифни молитви от 1497/1498 г.* 1998; Ив. Дуйчев. *Апокрифни формули и заклинания против болести и страдания*. 1954; поредица публикации на К. Попконстантинов за текстове върху оловни амулети и др.).

Езиковият материал, обхванат в речника, без съмнение демонстрира извършената от авторите огромна, детайлна и многогодишна работа по събирането и систематизацията му. Както по обхват на материала, така и по избраната концепция за организацията и описанието му речникът няма аналог в българската лингвистична практика.

Етнолингвистичният речник на народната медицина представлява тълковен тип речник, като структурата му се подчинява на тематично-идеографски принцип. Както отбелязват авторите, условно речникът може да бъде разделен на две части – диалектна и етнолингвистична. Диалектната част включва названия на болести, симптоми, състояния и действия, свързани с болестни състояния на човешкия организъм, болните лица, лечебните и профилактичните практики. Етнолингвистичната част обединява названия на болести, симптоми, състояния и действия, чиято поява се свързва с народните вярвания за влиянието на различни нечисти сили, магии, урочасване или преминаване през нечисти места и др. Специално място е отделено на светците лечители, на празниците, свързани с ритуали за здраве, на животните, които лекуват, на различните лечебни практики, на различните лечебни средства, на предметите с апотропейна функция и др.

Етнолингвистичният речник на българската народна медицина се състои от следните основни раздели: А. *Човек, здраве, болест*; Б. *Болест*; В. *Болестите в народната демонология*; Г. *Лечение*; Д. *Болнични заведения и аптеки*.

Особено ценни са двете приложения към речника, а именно: *Думи от средновековни източници* (272–281) и *Азбучен показалец* (282–367), които улесняват работата с изданието.

Езиковият материал е подреден в тематични рубрики и подрубрики.

Основният принцип за оформяне на речниковите статии в настоящото издание е ономаσιологичният – от значението към формите. Статиите започват с речниковите дефиниции, следвани от съответните названия, като в скоби се описва и тяхното географско разпространение или се посочва

източникът, от който е ексцерпиран материалът, например: ‘жена, която лекува с баяне и магии’ – *бродница* (Геров 1); ‘жени, които лекуват чрез леене на куршум, на восък или чрез четене на молитва’ – *лечилници* (Маринов 1994); ‘зъболекар’ – *забър* (Ихтиманско), *заболѣкар* (Бистрица, Дупнишко); *зуболѣкар* (Годечко) и др.

Структурата на речниковите статии включва тълковна част с използване на два вида дефиниции – описателни и синонимни. Описателните дефиниции представляват основният тип, докато синонимните дефиниции, тълкуващи значението на названието чрез съответния книжовен синоним, се срещат по-рядко (например при ‘епидемия’, ‘кашлица’, ‘сироп’, ‘аспирин’ и др.).

Диалектните названия в речниковите статии са подредени по азбучен ред, като след всяко название в скоби е указан географският ареал или източникът, от който са взети.

Особена ценност представляват включването в речниковите статии на срещащите се акцентни варианти в рамките на определен говор или в диалектната макросистема като цяло (*бодѣш* и *бодѣш*, *болиѡч* и *бѡлиоч*, *болничев* и *болничѣв*, *брусница* и *брусница*, *добрѡто* и *дѡброто* и др.), а също така и посочването на отделни фонетични варианти – *трѣска*, *трѣска* и *трѣска*, *безѹмен* и *безѹмян*, *бесчѣдна* и *бисчѣдна*, *снохѡдлив* и *сноѡдлив*, *жйлавец* и *жилаец*; *босилѡк* и *босильѡк*, *русална среда* и *русална сряда* и др.

Думите и словосъчетанията от средновековните писмени паметници са посочени в края на речниковите статии, като са отделени със знак ♦. В скоби са отразени източниците на материала. Старобългарските лексеми освен по азбучен ред са подредени и хронологично според паметниците, от които са ексцерпирани (от класическите старобългарски паметници до писмени източници от XVIII–XIX в.). По този начин се цели разкриване на познавателния опит на човека чрез диахронния анализ (глава *снѣтнѣва* за ‘струпеи по главата, кел’; *дѣсны гнити* ‘загниване на венците’ и др).

В речниковите статии след знак ■ се привеждат всички названия, заместители на думата табу за болест: ‘заразна болест с обрив по кожата и лигавиците, шарка’ – *бѣмбиль*, *бобѣца*, *богѣне*, *богѣнка*, *больчица*, *брусеница*, *брусница*...; ■ *баба Писана*, *баба Писанка*, *баба Сѣпка*, *баба Шарка*, *баба Шарка*, *бабичка*, *бабичката*, *кака*, *лѣли*, *леличка*, *лѣля*, *майчица*, *мѣслена*, *мѣдена*, *медена-маслена*, *мѣдена* и *мѣслена*, *мѣлата мѣйка*, *мѣлата мѣйчица*, *сестричка*, *слѣдка* и *мѣдена*, *ѹбаи сестрички*, *цветенце*, *цветенцето*, *цветето*; ♦ *осѣпгы* (С).

Рецензираният труд се характеризира с научна и приложна значимост. Материалите от речника биха могли успешно да се използват при съставяне на лекционни курсове, свързани с диалектологията и историята на българския език, етнолингвистиката, терминологията, медиевистиката, в практиката на преподаване на български език като чужд, а също така при писане на магистърски тези, дисертации и др.

Етнолингвистичният речник на българската народна медицина несъмнено представлява значителен принос не само за българската, но и за общославянската етнолингвистика и лексикография от диахронен тип.

Радостина Стоянова / Radostina Stoyanova

✉ *Гл. ас. д-р Радостина Стоянова*

Секция за българска терминология и терминография
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България
r.stoyanova@ibl.bas.bg

Белградски университет, Студентски трг 3
11000 Белград, Сърбия
radostina.stojanova@fil.bg.ac.rs

✉ *Assist. Prof. Radostina Stoyanova, PhD*

Department of Bulgarian Terminology and Terminography
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria
r.stoyanova@ibl.bas.bg

University of Belgrade, Studentski trg 3
11000 Belgrade, Serbia
radostina.stojanova@fil.bg.ac.rs

Публикувано: 31 март 2022

Published: 31 March 2022